

Grupurile de afinitate și cercurile libertare din jurul „Revistei Ideei”

C. Ganait

27 octombrie 2024

De luat în considerare: din păcate, mare parte din informația din acest text este bazată pe dosarele întocmite de agenții Siguranței Statului și pe articolele apărute în ziarele vremii. Din cauza acestor surse, există constant riscul unor informații exagerate sau denaturate. Sper ca, cu timpul, să am acces și la surse care vin, mai degrabă, dinspre oamenii și grupurile despre care scriu (corespondență, memorii, articole etc.).

Revista Idei (1900-1916) a fost cea mai longevivă publicație anarhistă românească și a acționat ca un organ neoficial al mișcării libertare din România. Era citită nu doar în țară, ci avea o bază extinsă de abonați internaționali, din Europa, dar în special din S.U.A.

Programul editorial propus de Panait Mușoiu s-a centrat pe „iluminarea socială”, având ca scop popularizarea științei și a literaturii revoluționare. Mușoiu își dorea să creeze o bibliotecă de literatură științifică, socială și politică în limba română, destinată celor care aspirau la emancipare și erau „însetați de mișcare”. Astfel, colecția de cărți și broșuri a Revistei Idei a devenit cea mai extinsă colecție de literatură anarhistă și socialistă în limba română, cuprinzând sute de titluri, majoritatea fiind traduceri ale unor autori clasici ai anarhiei, precum Mihail Bakunin, Piotr Kropotkin și Élisée Reclus.

În jurul revistei s-a format un cerc larg de susținători care contribuiau cu articole și traduceri, răspândiți atât în țară, cât și în străinătate. Printre aceștia se numără Iuliu Neagu-Negulescu, Petru Țărnă, Moriss Maier, Nath. Finkelstein, Mina Neuwirth, Cornelia Ștefănescu, Matei Dimitriu, Gh. Varlaam-Ghițescu, Grigore Goliav, Samuel Most, Gheorghe Mărculescu și Lucreția Bălănescu.

În această perioadă, cercurile anarhiste românești au atras multă militantă de origine evreiască. Persecuțiile politice din partea statului român, alături de creșterea antisemitismului, i-au determinat pe multă socialistă evrei să emigreze, continuându-și activitatea politică în străinătate și menținând legătura cu Panait Mușoiu și cu *Revista Idei*. Adrian Tătăran a scris o serie de articole pe această temă, incluzând subiecte precum tipograful anarhist Joseph Ishill¹² și prima „zină” scoasă de anarhist român apărută în 1904 într-un orașel din S.U.A., intitulată *La Cos*³.

Dar au existat și oameni și grupuri care au rămas în țară, reprezentând una dintre temele de cercetare pe care le investighez de ceva vreme. Imediat după Răscoala țărănească din 1907, au început să apară mai multe grupuri asumate ca anarhiste și libertare. Aceste grupuri erau formate pe baza afinităților și a nevoii de a dezbate teorii și teme actuale între persoane care se cunoșteau de la facultate, din cafenele sau de la locul de muncă.

Unele dintre acestea și-au construit o identitate clară încă de la început, precum Cercul Râvna sau Cercul Libertar. Despre aceste două cercuri voi oferi mai multe detalii în texte viitoare, deoarece sunt multe de spus despre ele și despre membrii care le formau, în special despre Petre Popescu, Didina Constantinescu, Ana Luca etc.

Alte grupuri au fost, cel mai probabil, denumite de agenții Siguranței după persoanele pe care le considerau „lideri”. Nevoia de a pune o etichetă, un nume sau de a identifica un „lider” este ceva ce nu se va schimba niciodată în rândul forțelor de ordine.

Cum ar fi dacă un chat comun, folosit de mai multe persoane pentru a distribui texte și podcasturi, ar fi considerat de un agent de poliție drept un grup organizat? Acest lucru ar fi pe jumătate adevărat: un grup anarhist, mai ales cele care se formează din necesitate sau afinitate imediată (din „spontaneism”), se conturează în cadrul unui cerc de prieteni sau cunoștințe. Iar grupurile de afinitate reprezintă baza oricărei organizări anarhiste, fie ea „spontaneistă” sau „organizațională”.

Totuși, un cerc de prieteni poate rămâne, la fel de bine, un simplu cerc de prieteni — totul depinde de cum percepem „prietenia” în contextul organizării anarhiste.

¹ <https://ro.theanarchistlibrary.org/library/in-jurul-revistei-ideei-de-la-panait-musoiu-la-joseph-ishill>

² <https://ro.theanarchistlibrary.org/library/joseph-ishill-tipograful-anarhist>

³ <https://ro.theanarchistlibrary.org/library/la-cos-o-publicatie-intima-de-la-inceputul-veacului-xx>

În aceeași perioadă, Mușoiu îi încuraja pe anarhiști să frecventeze cercul socialist România Muncitoare (apărut în 1901) pentru a preveni preluarea sa de către cei care tindeau să creeze structuri centralizate, ierarhice și exclusive. Acesta dorea să păstreze cercul ca un spațiu socialist și de luptă de clasă, un loc de întâlnire pentru diversele ramuri ale socialismului revoluționar, mai degrabă decât să devină un organ al unui partid sau al unui „comitet executiv”, așa cum s-a întâmplat ulterior. Este important de subliniat acest aspect, deoarece, timp de mulți ani, aceste două cercuri — cel din jurul *Revistei Ideei* și cel din jurul României Muncitoare — au avut un impact semnificativ asupra dezvoltării gândirii și practicii libertare.

Această tendință provenită dinspre Mușoiu a fost numită încă din vremurile acelea „mușoiurism”. Ca un fel de „socialism integral”, nedogmatică, această viziune se fundamenta pe recunoașterea autonomiei individuale și colective, subliniind necesitatea unei lupte pentru emancipare care să nu reinstaureze, sub stindardul revoluției, ierarhiile dominației. În același timp, promova ideea convergenței acțiunilor și a solidarității revoluționare, inspirându-se din idealul anarhiei și din principiile libertății, bunăstării și egalității pentru toți.

În jurul anului 1910, aflăm din mai multe dosare ale Siguranței că existau grupuri anarhiste precum „Badea Elmer”, „Goldenberg”, „Leon Tapițeru”, „Margulis-Ghelber”, „Martin Marius” sau „Sami Grumberg”. De exemplu, ultimul menționat era format dintr-un număr mare de foști socialiști care continuau să frecventeze România Muncitoare, „servind astfel ca punct de trecere pentru sindicaliștii mai înaintați, în rândul mușoiuriștilor, după care se constituiau apoi în grupuri, potrivit tendințelor și afinităților lor”. Acest grup s-a scindat, apărând grupul „Goldenberg”, care „are la bază principiul luptei de clasă, la care se adaugă, complementar, teoria negării oricărui principiu de autoritate”.

În cele din urmă, grupul „Margulis-Ghelber” pare să fi fost unul dintre cele mai numeroase, având peste 15 membri, majoritatea evrei cu vârste cuprinse între 20 și 25 de ani. Aceștia se întâlneau în localurile și cafenelele din Calea Văcărești, mahalaua evreiască a acelei perioade, unde discutau și se organizau. Cafenelele erau locul preferat de întâlnire al multor grupuri și cercuri anarhiste și socialiste ale vremii.

Se pare că discuțiile din cadrul grupului erau animate de Barbu Eftimiu (Eftimie Bărbulescu), de origine greacă, fost student al facultății de drept din Paris, care a fost implicat în mișcarea anarhistă din Franța. A colaborat cu ziarul socialist *Adevărul și Dimineața*.

Cu siguranță, au existat multe alte grupuri, mai mult sau mai puțin organizate sau apărute spontan. Există sute și mii de pagini de documente care trebuie accesate, în primul rând, și mai apoi studiate. Totuși, aflând doar despre aceste grupuri, care au existat în aceeași perioadă de timp, se dovedește că mișcarea anarhistă era mai numeroasă și mai diversă decât s-ar fi crezut inițial. Din păcate, s-a scris și s-a păstrat mai puțin în urma lor.

Citind zecile de pagini întocmite de agenții Siguranței din acea perioadă, în special despre întâlnirile și membrii Cercurilor Râvna și Libertar, nu am putut să nu-mi amintesc de viața pe care am trăit-o eu și persoanele din jurul meu în urmă cu 5-10+ ani, când eram student. Mi-am dat seama, parcurgând notele de acum aproape 120 de ani, că există multe asemănări între viețile noastre și cele ale acestor tovarăși demult pierduți în negura istoriei.

Unii erau student, alții lucrau, din voie sau din nevoie, în fabrici, ateliere sau la căile ferate. Multă locuiau câte doi sau trei în același apartament, uneori mutându-se într-un alt spațiu unde locuiau alte cunoștințe de-ale lor. Erau și oameni care făceau parte din aceleași grupuri și erau în „uniune liberă”, cum se spunea atunci. Uneori le mergea bine, alteori nu: precaritatea și represiunea venită din partea statului român erau prezente zi de zi în viețile acestor oameni.

Din cauza precarității, a represiunii, existau și drame și neînțelegeri interne. Alteori, dramele și neînțelegerile erau externe grupurilor, când aveau loc „cancelări” față în față sau prin articole de ziar, afișe lipite în cafenele etc. Aceste conflicte se regăseau în întreaga mișcare socialistă, fie ea etatistă sau antiautoritară. Unele aveau o bază solidă și reală, în timp ce multe altele se bazau doar pe ego-uri masculine lezate sau pe supărări cauzate de diferențe ideologice nefondate.

Totuși, existau și victorii și bucurii: după ce publicau un ziar nou sau o broșură, pe care le tipăreau în sute și mii de exemplare. Era greu să faci asta; trebuia să strângi bani de la tovarășx (care, de multe ori, uitau...), să trimiți scrisori, să-ți vinzi din lucrurile din casă. Dar, odată ce materialele ieșeau de la tipar, erau răspândite nu doar în București, ci și în alte orașe: Ploiești, Galați, Brăila, Turnu Severin, Iași, Buzău etc., în funcție de cunoștințele pe care le aveau în acele localități.

Odată cu acest text, încep o serie intitulată „1900-1921: anii Ideei”, o perioadă foarte activă din punct de vedere publicistic și militant. Aceasta nu înseamnă că nu s-au întâmplat multe și în zecile de ani dinainte de 1900; dimpotrivă. Totuși, personal, sunt mai atras și mai interesat de perioada 1900-1990 decât de secolul XIX sau de anii pe care i-am trăit și îi trăiesc.

Sper ca prin textele pe care le voi publica să contribui la popularizarea nu doar a faptelor legate de istoria mișcării, ci și la evidențierea faptului că, deși unele lucruri s-au schimbat în acești 100-120 de ani, altele nu; ba chiar unele aspecte s-au înrăutățit, iar altele se repetă la nesfârșit.

Această serie se suprapune cu o parte din a doua perioadă a istoriei anarhiste, care începe în 1892, odată cu excluderea socialiștilor libertari și a anarhiștilor din cadrul Partidului Social Democrat al Muncitorilor din România, și se încheie în 1921, odată cu fondarea Partidului Comunist Român.

Biblioteca Anarhistă

C. Ganait
Grupurile de afinitate și cercurile libertare din jurul „Revistei Ideei”
27 octombrie 2024

Substack

ro.theanarchistlibrary.org